

311. Pécs, Dóm tér

(Baranya megye) Kö

2004. október 11-én vízműárok régészeti megfigyelésekor a Püspöki Palota DK-i sarkánál feltételezhetően a középkori várfal déli részének K-Ny-i irányú föld alatti maradványát találtuk meg. A fal homokos habarcsú mészkövekből áll. Tárgyi leletet nem találtunk.

Munkatársak: Kárpáti Gábor, Sümeghy Gyöngyvér régészek.

GÁBOR OLIVÉR

312. Pécs, Kazinczy utca 14.

(Baranya megye) Tő

2004. szeptember 7–9. között építkezést megelőző próbakutatást végeztem a dzsámi telkén.

1. árok: Az udvar K-i felében húzott É-D-i irányú árokkal elsősorban a dzsámi déli falának alapozását akartam megkeresni. Nem sokkal a mai felszín alatt egy 2 m széles, erős mészhabarcsba rakott kőfalat találtunk. Az alapfal közel párhuzamos a dzsámi ma is álló É-i falával, így feltehetően a keresett déli fal került itt elő. Az árok É-i részén a dzsámi alatti kéregpincét a mélypincével összekötő lépcső boltozatának tetejéig mélyítettük. A lejárót a földbe vájták, így a felette lévő rétegek nem pusztultak el. A dzsámi padlószintjét ennek ellenére sem sikerült meghatározni. A dzsámit egy kemény, sötétbarna, illetve barnásfekete rétegre alapozták; ez volt az építéskori felszín. A dzsámi alapfalától délre lévő rétegeket a modernkori beavatkozások teljesen átforgatták, így azok régészeti szempontból nem értékelhetők.

2. árok: Az árkot megközelítően az udvar K-Ny-i tengelyében jelöltem ki. Az árok K-i végében a várakozásoknak megfelelően találtunk egy falalapozást. Az alapozásnak mindhárom – az árokba eső – oldala szabályos, függőleges falsíkban végződött; vagyis a fal Ny-i, D-i és a K-i oldalához nem kapcsolódott további fal. Az árokban talált alapozást minden bizonnyal a dzsámi Ny-i oldalához kapcsolódó épület Ny-i falával azonosíthatjuk. A fal déli és Ny-i végén egyértelmű alapozási padkát lehet megfigyelni. A K-i oldalon viszont, egy téglából készült vendégfalat találtunk. Az árok É-i és D-i oldalának rétegsora jelentős mértékben különbözik egymástól. A különbség oka elsősorban az utóbbi évtizedek során beásott, majd később sárga homokkal feltöltött gödrökből adódik. Az árok K-i felében feltárt alapfalat itt is egy sötét barnásszürke tömör földre alapozták; ez a réteg jelentős mértékben Ny-i irányba lejt. A falalapozástól 8,5 m-re Ny-ra egy nagyméretű gödör feltöltését találtuk meg. A gödröt feltehetően a dzsámi építése után áshatták, leletanyagot nem találtunk, így készítésének pontos korát nem tudjuk. A szürkésbarna, morzsalékos feltöltésben sem találtunk leletanyagot. Ebből két dolog is következik, a beásást nem használták szemétyűjtőnek, másrészt feltöltése egy periódusban, rövid idő alatt történt meg. A gödör betöltésén és a már említett hódoltság kori járósinten is vastag habarcsos köves tör-

meléket találtunk. A törmelék nem fut át az alapfalon, vagyis keletkezésekor a falnak még volt felmenő része. A törmelékréteg 19. századi keletkezését egyértelműen bizonyították a benne talált sárgásbarna, mázas lábas és üvegpalackok töredékei. A habarcsos törmelék feletti vastag, barna, illetve szürke, morzsalékos feltöltés feltehetően a 19. századi pinceépítések utáni tereprendezési, feltöltési munkák során került ide. Talán a pincéből kikerült föld egy részét planírozták itt el. A hét árok Ny-i végén egy nagyméretű 20. századi gödör barnás-vörös színű morzsalékos feltöltését találtuk meg. Az árok mélyítése során 3,5–4 m-es mélységet értünk el. A mélypince boltozata 4,5 m mélyen van. A mélypince boltozatának felszínétől mért mélysége az 1. árokban feltárt szellőzőaknáknál pontosan mérhető volt.

3. árok: A telek Ny-i részén kijelölt É-D-i irányú árok É-i végén egy 20. sz. elején készült téglából emésztőaknát találtunk. Az árok középső részén egy nagyméretű, mély beásást találtunk. A beásás betöltése feltehetően még az utóbbi évtizedekben is megsüllyedt, ezért azt egy vasbeton gerendával hidalták át.

4. árok: A főépület déli végfalával közel párhuzamosan kijelölt árokban arról szerettem volna tájékozódni, hogy erre a részre is kiterjedt-e az írott forrásokban említett temető. A felszínétől mért 220 cm mélyen találtuk meg a közel É-D-i tájolású, nyújtott csontvázas temetkezéseket. A sírokban leletanyagot nem találtunk. A síroknak csak az árokba eső szakaszát tártuk fel, majd dokumentálás után visszatemetjük őket.

GERE LÁSZLÓ

313. Pécs, Rákóczi utca 67.

(Baranya megye) Kö

2004. június 2–24. között próbafeltárást végeztünk a területen (hrsz.: 17417/1). Itt húzódtott – a 19. században járósintig lebontott – várfal K-Ny-i irányú szakasza.

Az 1. számú árokkal a Tímár utcában észlelhető DNy-ÉK irányú törésvonalat követtük 18 m hosszúságban. A recens feltöltés alatt humuszos barna feltöltés volt középkori és újkori cserepekkel. A várfal építésével egykorú 3. rétegből kevés 14–15. századi edénytöredék került elő. A 4. réteg az érintetlen holocén Mecsek-hordalék. Az árok Ny-i végében érintettük a várfal alapjait. A várfal helyi tört mészkőből épült, középezen gazdag habarcsba ágyazva.

A 2. számú árokkal a várfal nyomvonalát követtük. A várfal itt nem követi a Tímár utcában észlelt iránytörést, szélessége 116–120 cm. A Haüy térképen jelzett paliszád vagy földbástya építmény a szomszédos Rákóczi utca 69.–Felsőmalom utca 24. sz. telken helyezkedhet el. A várfal É-i és D-i oldalán mélyített kutatóárokkal megállapítható volt, hogy a fal külső oldalán 30–40 cm magasságban helyenként megmaradt a felmenő fal. Az alapozási árok 5–10 cm-rel volt szélesebb a felmenő falnál. Az É-D irányú, a várfalra merőleges kutatóárokkal a külső árok mélységét állapítottuk

meg. Ez igen csekély, csupán 280 cm, az árok szélessége 15 m volt.

NAGY ERZSÉBET

314. Pécs, Széchenyi tér, Szent Bertalan harangtorony (Baranya megye) Kö, Tő

2004. április–májusban hitelesítő feltárást végeztünk az épülő új harangtorony földmunkálataihoz kapcsolódóan. A területen egykor a Szent Bertalan templom állt, amit Török Gyula és Gosztonyi Gyula tártak fel 1939-ben.¹³ Az ásatás az ő dokumentációik alapján történt, a harangtorony kijelölése céljából. A harangtorony az egykori templom szentélyében létesült úgy, hogy a falak nem kerültek elbontásra.

2004. március 30-án a kivitelező ásatási engedély hiányában fogott a munkához, és 3 m-es mélységben kimarkoltak egy falszakaszt. A feltárásnak ezután az előkerült fal helyzetét kellett megállapítani. Ezért, egy a már meglévő gödörhöz kapcsolódó, K-i és egy különálló É-D-i árkot húztunk. A gödör kibővítése kapcsán előkerült a gótikus templom 2. periódusához tartozó szentélyzáródás. A trapéz alakban záródó szentély É-i, ÉK-i, és – erősen elszedve – a K-i falát találtuk meg. Az É-i és ÉK-i falon az egykori vakolat is látható volt. A vakolat alján, azonos magasságban jelentkező kis perem az egykori járószintet jelentette. A falak festéséről csak annyit lehetett megállapítani, hogy sárga volt és elszórtan szabálytalan alakú piros pöttyök borították. Ezen a falon az É-i oldalon, egy másik fal húzódtott. Iránya K-Ny-i, a szélességét megállapítani nem sikerült, mert a mai járda alapját képezte. Valószínű a templom 3. periódusát jelentő É-i szentélyfalat alkotta.

Az 1939-es feltárást alkalmával a római csontkamrának meghatározott építményt is megtaláltuk. Falát vöröses vakolat fedte, oldalában lyukak voltak bemélyítve. Az árok Ny-i végében egy sárgás kötőanyagú, törtkövekből álló fal volt a csontkamrának nekiépítve. Az É-D-i fal nem volt kötésben a csontkamrával; 4 m mélységben jelentkezett, magassága 100 cm volt.

A harang aknáját képező gödörtől K-re, az É-D-i kutatóárokban, a 2. periódus szentélyzáródásának a K-i és DK-i fala, valamint a DK-i pillére került elő. A falak itt is különböző mértékben elszedett állapotban voltak. A pilléren két darab omladék kváderkő feküdt. Ebben az árokban három sír is előkerült. Kettő közülük a 2. periódushoz tartozó szentélyfalra volt helyezve, egy a pillér oldalában volt. Egyik esetben sem volt látható sírfolt, sem a metszetben sírbeásás. A sírok K-Ny-i tájolásúak voltak, mellékletet nem tartalmaztak.

A kutatóárok déli végében találtuk meg a templom 3. periódusának szentélyfalát. A 120 cm vastag, szilárd, fehér kötőanyagú fal iránya K-Ny-i. Gosztonyi Gyula a templomról írt könyvében ezt a falat félköríves záródásúnak ábrázolja. Ennek tisztázása céljából K-i irányban amíg lehetett, rábontottunk a falra. A fal fordulását 2 m után sem sikerült megfogni. Ez csak úgy lehetséges, hogy a szentélyzáródás nem félköríves, hanem poligonális volt. Mindkét szelvényben találtunk elporladt téglát lapjára fektetve. A „B” árokban ez némileg egységesen is jelentkezett. Gosztonyi szerint a templom 3. periódusának járószintjét téglaburkolat adta, ezt találtuk meg mi is. Az előkerült leletek többségét csontok adták és elrozsdásodott vasszőgek. Ezenkívül előkerült két török kori festett vakolattöredék, amin valószínűleg koránfelirat látható. A kitermelt földben két érmet találtam. A kerámiákat néhány szürke és feketére égett oldaltöredék alkotta.

KIKINDAI ANDRÁS

315. Pécs, Tettye

(Baranya megye) Kk

Szatmári György pécsi püspök az 1510-es években építette fel nyaralóját a Tettyén. Az épületet a török Pécs elfoglalása után (1543) derviskolostornak használta. A török kolostorról kapta a terület és a patak is Tettye nevét (Tekie=kolostor). Pécs töröktől való visszafoglalása után 1701-ben a pécsi káptalan, majd 1780-ban a város tulajdonába került. A palota ekkor még épen álló része a városi erdészek lakóhelyévé lett; később, amikor ez is megszűnt, elkezdődött az épület pusztulása.

A magyarországi korai reneszánsz villaépítészetnek ezen jelentős, romosan még ma is álló emlékében 1957-ben Parádi Nándor végzett kisebb méretű ásatást, ami azonban nem annyira a villára, mint inkább az Áprád-kori településre koncentrált.

A Szatmári-villa kutatására egy tervezett, a rom védelmét szolgáló támfal építése adott lehetőséget. Ebben az ásatási idényben az épület DK-i részét tártuk fel. A villa udvarából induló É-D-i irányú árokban talált kőfalról a későbbiek során bebizonyosodott, hogy azonos a déli épületszárny udvari falával. A déli szárny külső falának egy hosszabb maradványa napjainkig fennmaradt a nyugati részen. Korábban a kutatás ezt a falmaradványt udvari kerítésfalként értékelte. Amennyiben azonban az épület alaprajzán meghosszabbítjuk a két falat, akkor azt látjuk, hogy azok párhuzamosak egymással. A két déli fal közötti terület belmérete 6,2 m. Az É-i épületszárny esetén a helyiségek belső mérete 6,4 m, vagyis a két helyiség sor belső mérete közel azonos volt.

A DK-i helyiség feltárása során kiderült, hogy alatta egykoron dongaboltozatos pince volt. A boltvállakat a K-i és a Ny-i falon találtuk meg. A pince eredeti lejárata a DK-i sarkon volt. A későbbiek során azonban a pincelejáró felső részét elbontva, a maradványokat alapozásként használva egy tornyot építettek ide. A torony építésekor feltehetően megszűnt a pincének ez a bejárata. A régi be-

13 TÖRÖK GY.: A pécsi belvárosi templom bővítésénél előkerült római leletek, *FolArch* III-IV. 1941, 125.; GOSZTONYI GY.: A várostemplom építéstörténete. Pécs, 1941.